

თემა - 1

თავი 1 . სამართლის ზოგადი ღებულებანი

შინაარსი

- ❖ შესავალი;
- ❖ სამართლის ცნება, სუბიექტი, ობიექტი;
 - ◆ სამართალი საზოგადოების ცხოვრებაში;
 - ◆ სუბიექტი, ობიექტი და მათი მახასიათებლები;
 - ◆ იურიდიული ფაქტი;
- ❖ სამართლის ნორმის ცნება და სახეები, სამართლის წყარო;
- ❖ სამართალდარღვევა და პასუხისმგებლობა;
- ❖ პირთა სამართლებრივი დაცვის გზები და საშუალებები.

შესავალი

ბიზნესში წარმატების მიღწევა წარმოუდგენელია მოწესრიგებული ბიზნესსამართლებრივი ურთიერთობების გარეშე. ამ თვალსაზრისით, ქართველ მეწარმეს მრავალი პრობლემა აქვს. მისი საქმიანობის ყოველ წუთს ახალი ურთიერთობები მოაქვს, რაც სამართლიანობისა და კანონიერების ფარგლებს არ უნდა გასცდეს. მეწარმეს ამ საკითხის მოგვარება სხვადასხვა გზით შეუძლია. აქედან, ერთ-ერთი გამოსავალია (განსაკუთრებით მცირე და საშუალო ბიზნესში) მეწარმის სამართლებრივი კულტურის ამაღლება, მისთვის კანონის ზუსტი განმარტება და საკუთარი უფლება-მოვალეობების შესწავლა. სხვა შემთხვევაში, აუცილებელია მეწარმეს ჰყავდეს დაქირავებული კვალიფიციური იურისტი ან სარგებლობდეს კომპეტენტური იურიდიულ-საკონსულტაციო ფირმების მომსახურებით.

თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ კვალიფიციური იურისტის ან იურიდიულ-საკონსულტაციო ფირმების მომსახურება საკმაოდ ძვირად ღირებულია და მცირე და საშუალო ბიზნესს ასეთი ფუფუნების საშუალება არა აქვს. რაც შეეხება მსხვილბიზნესს, ქართველ მეწარმეთა ნაწილმა ჯერ კიდევ ჯეროვნად ვერ გაითვითცნობიერა ასეთი მომსახურებით სარგებლობის აუცილებლობა, ზედმეტი დანახარჯის თავიდან აცილების მოტივით, რაც სამომავლოდ გაუგებრობებისა და უფრო მეტი დანახარჯების მიზეზი ხდება.

რაოდენ მარტივად აღსაქმელი და გასაგები არ უნდა იყოს სამართლის ნორმა და მისი მოთხოვნა, ეს არ ჩაითვლება იურისპრუდენციის ცოდნად. იურისტის პროფესიონალიზმი კონკრეტული საზოგადოებრივი ურთიერთობისათვის სამართლის ნორმის მორგებაში ვლინდება, რაც იურიდიული განათლების არმქონე, პროფესიონალი მენეჯერებისთვისაც დიდ სირთულეს წარმოადგენს. მაგალითად, სასამართლო პრაქტიკაში არცთუ იშვიათია არაპროფესიონალის მიერ გაფორმებული ხელშეკრულების თაობაზე წამოჭრილი დავები. ხელშეკრულების ყოველი პუნქტის მიღმა მასზე ხელმოწერის დიდი პასუხისმგებლობა დგას, რადგან კანონმდებლობა ითვალისწინებს დაზარალებულის სასარგებლოდ მატერიალური და მორალური ზიანის ანაზღაურებას.

წინამდებარე სასწავლო კურსი გამიზნულია მცირე და საშუალო ბიზნესში დასაქმებული მენეჯერებისა და ფინანსური სამსახურის ხელმძღვანელების დასახმარებლად. ასევე შეუძლიათ გამოიყენონ ინდივიდუალურმა მეწარმეებმა, რომლებსაც არა აქვთ საკუთარი იურიდიული სამსახურები და არ (ვერ) იყენებენ იურიდიულ-საკონსულტაციო ფირმების მომსახურებას.

1.1. სამართლის ცნება, სუბიექტები, ობიექტები.

თემის შინაარსი:

- სამართალი საზოგადოების ცხოვრებაში;
- სუბიექტი, ობიექტი და მათი მახასიათებლები;
- იურიდიული ფაქტი.

მიზანი:

- განვსაზღვროთ სამართლის რომელ სფეროსთან გვიწევს შეხება;
- ვიპოვოთ ჩვენი თავი სამართლებრივ სივრცეში;
- გამოვარკვიოთ რა უფლება-მავალეობებით ვართ შეიარაღებულნი ამ ურთიერთობებში.

ადამიანის შინაგანი მოთხოვნილება ყოველთვის არის და იყო მისდამი სამართლიანი დამოკიდებულება, დაცულობის შეგრძნება - ყველა იმ სახის ურთიერთობებში, რომელშიც ის მონაწილეობს. ასეთი გარანტირებული სამართლიანი დამოკიდებულების არსებობისთვის, აუცილებელია ისეთი წესების არსებობა, რომელსაც სავალდებულო ძალა ექნება შესასრულებლად, თანასწორობის პრინციპზე იქნება აგებული და პირს მიაწოდებს თავისუფლებას.

სამართალი - თავისი საჭიროებიდან გამომდინარე კაცობრიობის არსებობის ყველა ეტაპზე არსებობდა, მაგრამ სხვადასხვა ფორმით იყო გამოხატული, რომლის საფუძველზეც შემუშავებული და შედგენილ იქნა კანონები. მისი საშუალებით საზოგადოებამ მოახდინა გარკვეული თვითბოჭვა, ანუ განსაზღვრა ქცევის საზღვრები.

საზოგადოებაში სამართლიანობის არსებობა გულისხმობს მართლწესრიგის არსებობასაც, რომელიც შედეგია სამართლის ნორმების რეალიზებისა საზოგადოებაში.

სამართალი არის ადამიანთა უმრავლესობის შეთანხმებული ნების გამოვლენის შედეგი (უკვე მიღებული და რეალიზებული ნორმების სახით).

ურთიერთობები, რომელსაც აწესრიგებს კონკრეტული სამართლებრივი ნორმები არის – **სამართლებრივი ურთიერთობა**, რომელიც ვითარდება ურთიერთობის სხვადასხვა სფეროებში.

თავისი რეალური შინაარსიდან გამომდინარე არ შეიძლება ყოველთვის გავავივიოთ ერთმანეთთან სამართალი და კანონი. სამართალს უფრო ფართო გაგება აქვს, იგი რეალურად არსებობს ადამიანთა საზოგადოებში, კანონი კი შეიძლება ნაწილობრივ ჩავთვალოთ – მის ნაყოფად.

წარმოშობის მიხედვით კანონის მიღების ორი გზა არსებობს:

- საზოგადოებაში ჩნდება და შემდეგ მწიფდება რაღაც ურთიერთობები და დგება მისი მოწესრიგების აუცილებლობა, შედეგად მიიღება - **მოძწესრიგებული ნორმა**;
- სახელმწიფო ხელისუფლებას საკუთარ უფლებამოსილების განსახორციელებლად ჭირდება მარეგულირებელი ნორმები რომელიც შეიძლება გამოხატულ იქნეს კანონის სახით, ე.ი. სამართლებრივი ნორმის მიღება ხდება 2 წყაროდან:

- საზოგადოებიდან
- ხელისუფლებიდან

მეორე წყაროს მიერ მიღებული ნორმატიული აქტი შეიძლება იყოს უსამართლო - არ ეთანხმებოდეს საზოგადოების ინტერესებს. ამიტომ სრულიად ლიგიკურად შეიძლება იყოს შენიშვნა - „ეს კანონი უსამართლოა“.

- რისთვის ჭირდება სამართალი, კანონი, ნორმა – ადამიანს?
- რა ფუნქციებს ასრულებს და რას ემსახურება იგი?

სწორედ სახელმწიფოს არსებობასთანაა პირდაპირ დაკავშირებული სამართლის არსებობის საჭიროება, ამიტომ მას ფუნქციონირებისთვის ჭირდება კანონი, ნორმა, რომლითაც იგი მართავს საზოგადოებას, ვინც თავად მიანიჭა მას უფლებამოსილება ყოფილიყო მართული.

სამართლის მოქმედების 2 ძირითადი სფერო არსებობს: - კერძო და საჯარო.

კერძო სამართალი - ეს არის კერძო პირთა შორის ურთიერთობა და დაფუძნებულია თანასწორუფლებიანობის პრინციპზე, სადაც უმაღლეს ხარისხშია აყვანილი პირის მიერ ნების გამოვლენა, რასაც ვერ ვიტყვით საჯარო სამართლის სფეროზე, რომელიც ემყარება ურთიერთდაქვემდებარების პრინციპს და მას იყენებს ხელისუფლება საკუთარი უფლებამოსილებების განხორციელებისას, რომლის ფარგლებსაც განსაზღვრავს – „საჯარო სამართალი“.

მაგალითად:

“სამოქალაქო კოდექსში” თავმოყრილია ისეთი ურთიერთობების მომწესრიგებელი ნორმები, როგორიცაა: სამეზობლო ურთიერთობები, კერძო პირებს შორის სახელშეკრულებო ურთიერთობები, საქონლის ურთიერთობები, პირის მემკვიდრეობის საკითხები და ა.შ. ასევე, შრომის სამართალში - დაქირავებულსა და დაქირავებულს შორის ურთიერთობა, სამეწარმეო სამართალში – განსაზღვრულია სამეწარმეო სუბიექტთა სამართლებრივ ფორმები.

საჯარო სამართლის სფეროს განეკუთვნება: ადმინისტრაციული, სისხლის სამართალი, საგადასახადო (მგ: გადამხდელსა და სახელმწიფოს შორის ურთიერთობა) და ა.შ.

თუ პირი მონაწილის სტატუსითაა ნებისმიერ ზემოთ აღნიშნულ სფეროში, მაშასადამე იგულისხმება რომ, მასზეც ვრცელდება ამ კონკრეტული ურთიერთობის მომწესრიგებელი ნორმები, ექცევა რა მისი რეგულირების ჩარჩოებში, იძენს გარკვეულ უფლებებს და ეკისრება გარკვეული ვალდებულებები.

უფლებებისა და ვალდებულებების შეძენა კი უკვე პირს აქცევს სუბიექტად, რომელიც არის სამართლებრივი ურთიერთობის ერთ-ერთი კომპონენტი. (მაგ: “მეწარმეთა შესახებ” კანონით სუბიექტი იქცევა – მეწარმედ, „შრომის კოდექსით” – დაქირავებულად, დამქირავებულად). ისინი არიან პირები (როგორც ფიზიკური, ასევე იურიდიული), რომლებიც ერთმანეთთან შედიან სამართლებრივ ურთიერთობაში, ხოლო ის რაზეც მიმართულია სუბიექტთა ქმედება, არის ობიექტი.

სამართლის სუბიექტი – სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე პირი, რომელიც სამართლის ნორმის საფუძველზე სარგებლოს გარკვეული უფლებებითა და დაკისრებული აქვს გარკვეული მოვალეობები

სამართლის ობიექტი შეიძლება იყოს: ნივთები, ინფორმაცია, მოქმედებები და ა.შ.,
რომელთა გამოც სამართლის სუბიექტები
შედიან სამართლებრივ დამოკიდებულებაში

სამართლის ნორმები თავისთავად არ წარმოშობს სამართლებრივ ურთიერთობას, მისი წარმოშობითვის საჭიროა იურიდიული ფაქტის არსებობა.

▲ იურიდიულ ფაქტს წარმოადგენს კანონით გათვალისწინებული გარემოება, რომელიც წარმოშობს, ცვლის ან წყვეტს კონკრეტულ სამართლებრივ ურთიერთობას. ▼

როგორც ღვეინახეთ სუბიექტებს გააჩნიათ კონკრეტული მახასიათებლები, როდესაც ისინი შედიან სამართლებრივ ურთიერთობებში, კერძოდ: უფლება და მოვალეობა.

უფლება - არის სუბიექტის შესაძლებლობა, სამართლის ნორმის საფუძველზე, შეასრულოს გარკვეული მოქმედება ან მოთხოვოს სხვა პირს რაიმე მოქმედების შესრულება ან თავის შეკავება. უფლება, როგორც სამართლებრივი ურთიერთობის ერთ-ერთი ელემენტი, განსხვავდება უფლებაუნარიანობისაგან. უფლებაუნარიანობა სამართლის ყველა სუბიექტს გააჩნია, ხოლო უფლებას სუბიექტი იძენს კონკრეტული სამართლებრივი ურთიერთობაში მონაწილეობისას.

მოვალეობა - სამართლის სუბიექტის ისეთი სავალდებულო ქცევაა, რაც მან უნდა შეასრულოს სამართლის ნორმის საფუძველზე უფლებამოსილი პირის მოთხოვნის შესაბამისად.

სამართლებრივი ურთიერთობის თითოეულ მონაწილეს სამართალი ანიჭებს უფლებას და აკისრებს ვალდებულებას, ამგვარი ურთიერთშემხვედრი უფლება-მოვალეობებით კი აწესრიგებს მათ.

ამრიგად, სამართლებრივი ურთიერთობა სამართლის სუბიექტის, ობიექტისა და უფლება-მოვალეობათა ერთობლიობაა.

1.2. სამართლის ნორმის ცნება და სახეები, სამართლის წყარო

თემის შინაარსი:

- სამართლის ნორმის არსი და მახასიათებლები;
- ნორმატიული აქტი და მათი იერარქია;
- სამართლის წყარო და მათი მნიშვნელობა.

მიზანი:

- შევიცნოთ სამართლის ნორმის არსი და მნიშვნელობა;
- შევძლოთ სამართლის ნორმის სახეების ამოცნობა და პრაქტიკაში მათი გამოყენება;
- გავიცნოთ სამართლის წყაროს.

სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე პირები ხელმძღვანელობენ სამართლებრივი ნორმებით, რომელიც ადგენს, თუ როგორ უნდა მოიქცეს პირი, რისი გაკეთების უფლება აქვს და რაზე უნდა შეიკაოს თავი.

იურიდიულ ლიტერატურაში სამართლის ნორმას განმარტავენ, როგორც სახელმწიფოს მიერ დადგენილ ან სანქციონირებულ ქცევის წესებს, რომლის დაცვა და შესრულება უზრუნველყოფილია დარწმუნებითა და სახელმწიფოებრივი იძულებით.

სწორედ ნორმატიული ხასიათი და ფორმალური მოწესრიგებულობა განასხვავებს სამართალს სოციალური მოწესრიგების სხვა ფორმებისაგან (მაგ: როგორიცაა: ზნეობა, წეს-ჩვეულება, რელიგიური ნორმები და ა.შ.)

ნორმის აღსრულებისთვის სახელმწიფოს მხრიდან ორი განსაკუთრებული უფლებამოსილება არსებობს:

- 1) დარწმუნება - სახელმწიფო ვალდებულია ნებისმიერი სამართლებრივი აქტი, რომელსაც გამოსცემს, საჯაროდ ცნობილი გახადოს საზოგადოებისათვის (სხვადასხვა საშუალებებით), მაგრამ მხოლოდ ინფორმირება არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ პირმა შეასრულოს ნორმა. საჭიროა მოხდეს მისი დარწმუნება სხვადასხვა გზებით. მაგ: სამართლებრივი კულტურის ამაღლებით, კანონის ახსნა განმარტებით, მოქალაქეთა უფლებების გაფართოებით და მათი დაცვის მექანიზმის გაუმჯობესებით;
- 2) იძულება - რომელსაც სახელმწიფო მიმართავს საჭიროების შემთხვევაში და რომლითაც შეუძლია იმოქმედოს ადამიანის ცხოვრებაზე.

ნორმატიული აქტის დახასიათება და იერარქია:

აქტი (სამართლებრივი აქტი) ზოგადი სამართლებრივი ტერმინია და მოიცავს:

- საკანონმდებლო აქტებს
- კანონქვემდებარე აქტებს
- კონსტიტუციური შეთანხმებას
- საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას და შეთანხმებას

(იხ: საქართველოს კანონი ნორმატიული აქტების შესახებ” (მ7).

სამართლებრივი ნორმები განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან და სხვადასხვაგვარად კლასიფიცირდებიან:

➤ დარგების ➤ სფეროების ➤ იერარქიის ➤ სპეციფიკის	}	მიხედვით

▲ სამართლის დარგი – ეს არის ნორმების ერთობლიობა, რომლებიც აწესრიგებენ საზოგადოებრივი ურთიერთობის ერთ რომელიმე სფეროს. ▼

მაგალითად:

სამართლის დარგებია: სამოქალაქო სამართალი, ადმინისტრაციული სამართალი, სისხლის სამართალი და სხვა. ისინი ქმნიან მოქმედი სამართლის ერთიან სისტემას სახელმწიფოში.

- სამართლებრივი ნორმების იერარქია – გულისხმობს - რომელი ნორმატიული აქტი რა საფეხურზე დგას, რომელ სამართლებრივ აქტს გააჩნია – უპირატესი იურიდიული ძალა.

ნორმატიული აქტების პრაქტიკული გამოყენებისას ვსარგებლობთ ნორმატიული აქტების იერარქიით, რომელსაც შემდეგნაირად განსაზღვრავს ” საქართველოს კანონი ნორმატიული აქტების შესახებ”:

➤ საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს კონსტიტუციური კანონი

➤ საქართველოს კონსტიტუციური შეთანხმება

➤ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება და შეთანხმება

➤ საქართველოს ორგანული კანონი

➤ საქართველოს კანონი, საქართველოს პრეზიდენტის დეკრეტი, საქართველოს პრეზიდენტის რეგლამენტი

(იხ: საქართველოს კანონი ნორმატიული აქტების შესახებ მ.7.(3))

ჩვენს ქვეყანაში კანონს შესასრულებლად სავალდებულო ძალას ანიჭებს და ამტკიცებს – საკანონმდებლო ორგანო – პარლამენტი.

- რა სახით შეიძლება წამოღდეს იქნეს სამართლებრივი ნორმა?
- როგორ ამოვიცნოთ და რას ვუწოდოთ “სამართლებრივი ნორმა”?

სამართლის წყარო - ის სპეციფიკური ფორმაა, რომელშიც სახელმწიფო ხელისუფლება გამოხატავს სამართლის ნორმას.

იგი გვხვდება შემდეგი სახით:

- კანონი;
- კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი;
- ხელშეკრულება;
- სასამართლო პრეცედენტი;
- ჩვეულება.

განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

■ **კ ა ნ ნ ი** – განსაკუთრებული წესით მიღებული პირველადი სამართლებრივი აქტია სახელმწიფოს არსებობის ძირითად საკითხებზე, რომელიც გამოხატავს საერთო სახელმწიფო ნებას და რომელსაც გააჩნია უმაღლესი იურიდიული ძალა.

კანონს უმაღლესი იურიდიული ძალა გააჩნია და ამიტომ უპირატესობა აქვს სხვა ნორმატიული აქტების წინაშე.

კანონის 3 ძირითადი სახე არსებობს:

- კონსტიტუციური კანონი;
- ორგანული კანონი;
- საქართველოს კანონი.

კონსტიტუციური კანონი – საქართველოს კონსტიტუციის განუყოფელი ნაწილია, რომელიც მიიღება შემდეგ საკითხებზე:

- ა) ტერიტორიული სახელმწიფოებრივი მოწყობა; (საქართველოს კონსტიტუცია მ.2,3)
- ბ) ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსი;
- გ) კონსტიტუციის გადასინჯვისას.

ორგანული კანონი – მიიღება კონსტიტუციით განსაზღვრულ და განსაკუთრებით მნიშვნელოვან საკითხებზე. (მაგ: საქართველოს ორგანული კანონი - “შრომის კოდექსი”, “საარჩევნო კოდექსი”, ”ორგანული კანონი საერთო სასამართლოების შესახებ”, “საქართველოს ორგანული კანონი საქართველოს მოქალაქეების შესახებ” და ა.შ).

საქართველოს კანონი – ეს არის კანონები, რომლებიც გამოიცემა კონსტიტუციის შესაბამისად ქვეყნის სახელმწიფოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა საკითხებზე.

(იხ: “საქართველოს ნორმატიული აქტების შესახებ” (მ.10.(2;5;6))

აუცილებელია ვიცოდეთ, როგორ გავიგოთ და გამოვიყენოთ ნორმატიული აქტი: ზოგადად, სახელმწიფო ხელისუფლება ვალდებულია, რომ საჯაროდ ხელმისაწვდომი და ცნობილი გახადოს ის ნორმატიული აქტები, რომლებსაც იგი მიიღებს. სხვადასხვა ნორმატიული აქტების **ძალაში შესვლა** – სხვადასხვა ფაქტებთანაა დაკავშირებული. აღნიშნულ საკითხს აწესრიგებს “საქართველოს კანონი ნორმატიული აქტების შესახებ”.

ზემოთ აღნიშნული კანონი ითვალისწინებს ნორმატიული აქტის ძალადაკარგულად გამოცხადებას შემდეგ შემთხვევებში:

- 1) გავიდა ვადა , რომლითაც ის იქნა მიღებული;
- 2) მიღებულია ნორმატიული აქტი, რომელიც მას აცხადებს ძალადაკარგულად;
- 3) უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანოს მიერ მიღებულია ისეთი გადაწყვეტილება, რომელიც საქართველოს კონსტიტუციის და სხვა საკანონმდებლო აქტის მიხედვით იწვევს მისი იურიდიული ძალის დაკარგვას.

(“საქართველოს კანონი ნორმატიული აქტების შესახებ” მ.25(1))

ნორმატიულ აქტების განხილვისას მნიშვნელოვანია ვიცოდეთ – **“ნორმატიული აქტების უკუძალის საკითხი”** – რომელიც გულისხმობს დაშვებას: - ახალმა ნორმატიულმა აქტმა იმოქმედოს თუ არა მის მიღებადღე მომხდარ ურთიერთობებზე.

“ნორმატიული აქტების შესახებ” საქართველოს კანონი ამბობს, რომ:

- უკუძალა აქვს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეს პირდაპირ არის დადგენილი ამ ნორმატიული აქტით:

(იხ: “კანონი ნორმატიული აქტების შესახებ” მ.24.(1))

- ნორმატიულ აქტს, რომელიც აღგენს ან ამძიმებს პასუხისმგებლობას, უკუძალა არ აქვს.

(იხ: “ნორმატიული აქტების შესახებ” მ.24.(2))

- როგორ მოვიქცეთ, თუკი სახეზეა 2 ერთი და იგივე ღონის (იერარქიის) მომწესრიგებელი ნორმა?
- რომელი ნორმატიული აქტით ვისარგებლოთ როცა გვაქვს არჩევანი ზოგად და სპეციალურ ნორმებს შორის?

ამ შემთხვევას ეწოდება – ნორმათა კოლიზია.

პირველ შემთხვევაში უპირატესობა ენიჭება იმ ნორმას რომელიც თარიღით (დროით) უფრო გვიან გამოიცა.

(იხ: “საქართველოს კანონი ნორმატიული აქტების შესახებ” მ.7.(8))

მეორე შემთხვევაში – უპირატესობა ენიჭება სპეციალურ ნორმებს.

(იხ: საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი მ.2(2))

❑ კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი – საქართველოს საკანონმდებლო სისტემის ერთ-ერთი სახეა. კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტში მითითებული უნდა იყოს, თუ რომელი საკანონმდებლო აქტის საფუძველზე და რომლის შესასრულებლად იქნა მიღებული (გამოცემული) იგი. კანონს მასთან უპირატესი ძალა აქვს.

(იხ: „საქართველოს კანონი ნორმატიული აქტების შესახებ”. (მ.7(7;9))

❑ ხელშეკრულებები – ეს არის ორ მხარეს შორის დადებული შეთანხმება გარკვეულ პირობებზე, რომელსაც მათთვის ეძლევა შესასრულებლად საგალდებულო ძალა, მაგრამ მისი განსაკუთრებული ხასიათი გამოკვეთილად ვლინდება იმაში, რომ ამ ურთიერთობის პირობები – მხარეთა ნების გამოვლენის შედეგად მიღწეული შეთანხმებაა, რაც გულისხმობს, რომ მხარეები თავიდანვე იღებენ გადაწყვეტილებას, თუ რა სახის ურთიერთობა სურთ. ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს როგორც კერძო პირებს შორის, ასევე სახელმწიფოთა შორის, რაცას ეწოდებენ – საერთაშორისო ხელშეკრულებას და შეთანხმებას, რომელიც შეიძლება შემდეგი სახის არსებობდეს:

- სახელმწიფოთაშორისი;
- მთავრობათშორისი;
- უწყებათშორისი.

საერთაშორისო ხელშეკრულებებსა და შეთანხმებებს ჩვენს ქვეყანაში კონსტიტუციის შემდეგ უპირატესი იურიდიული ძალა გააჩნია ჩვენი ქვეყნის ნორმატიული აქტების მიმართ.

(იხ: „საქართველოს კონსტიტუცია” (მ.6.(2)).

ჩვენი ქვეყანა ბევრი საერთაშორისო ხელშეკრულების მონაწილეა, რომლის რატიფიცირებასაც საქართველოს საკანონმდებლო ორგანო – პარლამენტი ახდენს.

კერძო პირთა შორის ხელშეკრულებები სამოქალაქო – სამართლებრივ ურთიერთობებში ძალზედ ხშირია (მაგ: დამსაქმებელსა და დასაქმებულს შორის ხელშეკრულება, ნივთის ნასყიდობის ხელშეკრულება და ა.შ).

■ **ს ა ს ა მ ა რ თ ლ ო პ რ ე ც ე დ ე ნ ტ ი** – ნორმატიული აქტის ერთ-ერთი წყაროა. მას სასამართლო იყენებს გადაწყვეტილების მისაღებად. ჩვენს ქვეყანაში პრეცედენტის გამოყენება დაიშვა – ზედა ინსტანციისა ქვედა ინსტანციების მიერ.

■ **ჩ ვ ე უ ლ ე ბ ა** - ეს არის ის წეს-ჩვეულებები, რომლებიც გააჩნიათ ადამიანებს და დამკვიდრებულია მათში. სამოქალაქო კოდექსი უშვებს მათ გამოყენებას, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი იგი არ ეწინააღმდეგება კონსტიტუციას, არსებული კანონმდებლობას და ავსებს ნორმას.

(იხ. საქ. სამოქ. კოდ. მ. 2(4))

სახელმწიფო ორგანოების მიერ გამოცემული ყველა აქტი არ შეიცავს სამართლის ნორმას - **ანუ ზოგადი ხასიათის ქცევის წესს**, ამიტომ ეს აქტები არ წარმოადგენს სამართლის წყაროს. ასეთი აქტებით წყდება კონკრეტული ინდივიდუალური საკითხები. მაგალითად: პიროვნების დაჯილდოება.

სამართლის ნორმის გამოყენებისას ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია – სამართლის ნორმის განმარტება, რომელიც გვეხმარება ამა თუ იმ ნორმის შინაარსის უკეთ გაგებაში.

იმის მიხედვით, თუ ვინ აწარმოებს სამართლის ნორმის განმარტებას იგი სხვადასხვაგვარი შეიძლება იყოს:

- **ოფიციალური (ლეგალური);**
- **არაოფიციალური.**

ოფიციალური (ლეგალური) განმარტება იყოფა – **ავთენტურ** (იძლევა სამართლის ნორმის მიმღები ორგანო.) და **დელეგირებულ** (სამართლის ნორმაში პირდაპირ არის მითითებული, თუ რომელი ორგანოს აქვს უფლება ამ ნორმატიული აქტის განმარტების) განმარტებებად.

1.3. სამართალდარღვევა და პასუხისმგებლობა

თემის შინაარსი:

- სამართალდარღვევა და მისი სახეები;
- პირის ბრალის საკითხი სამართალდარღვევაში;
- პასუხისმგებლობა.

მიზანი:

- სწორად დავაკვალიფიციროთ - რა ჩაითვლება სამართალდარღვევად;
- გავაცნობიეროთ ბრალის როლი პასუხისმგებლობაში;
- გავეცნოთ განზრახვას.

სახელმწიფოს, საზოგადოების სამართავად უპირველეს ყოვლისა, ესაჭიროება, რომ ქვეყანაში სრულდებოდეს – კანონები, ნორმები, ანუ არსებობდეს კანონიერება, რომელიც თავად გულისხმობს – კანონის მოთხოვნები იყოს დაცული ყოველი პირის მიერ. კანონიერება განიმარტება, როგორც:

- △ 1) სახელმწიფოებისა და მისი ორგანოების,
- 2) საზოგადოებრივი ორგანიზაციების,
- 3) თანამდებობის პირებისა და
- 4) მოქალაქეების

საქმიანობის სახელმძღვანელო პრინციპი, რომლის მიხედვითაც ისინი ვალდებული არიან შეასრულონ მოქმედი კანონები და სხვა ნორმატიული აქტები. ▽

აღნიშნულ ჩამონათვალში მოქცეულია ყველა პირი, რადგან არავინ არ სარგებლობს კანონის დარღვევის უფლებით.

ამ საკითხის განხილვისას დიდი მნიშვნელობა აქვს – კანონიერების დაცვის უზრუნველყოფის საკითხს.

სამართლებრივი ურთიერთობის ყველა მონაწილეს უნდა ჰქონდეს გარანტია იმისა, რომ მისი უფლებები დაცული იქნება – სადაც არ უნდა იყოს ის - საჯარო თუ კერძო სფეროში. ეს თავისთავად გაუმყარებს მას იმის რწმენას, რომ თავადაც არ დაარღვიოს კანონი, რადგან ეცოდინება, რომ მეორე მხარეს (ვის ადგილზეც შეიძლება ოდესღაც თავად იყოს) – დაიცვას კანონი.

ეს პრობლემა გაცილებით ადვილად იქნება მოგვარებადი თუკი საზოგადოებას ექნება “რწმენა: აუცილებლად დაიცვას კანონი” – და ეს გააკეთოს არა მხოლოდ იმისთვის რომ ეშინია დასჯის, არამედ სურს იყოს კანონმორჩილი, თავადაც დაცული და სურს სამართლებრივ სახელმწიფოში ცხოვრება.

კანონიერებასთან დაკავშირებულია მართლწესრიგის ცნება.

მართლწესრიგი – განსხვავდება ჩვეულებრივი წესრიგისაგან, რომელიც ბევრ სფეროში შეიძლება არსებობდეს. ეს არის სამართლებრივი ნორმებით რეგულირებული წესრიგი, რომელიც მყარდება კანონიერების პრინციპის ცხოვრებაში გატარების შედეგად.

მართლზომიერი ქცევა - ასევე გულისხმობს კანონის ფარგლებში პირის ქცევას.

კანონის, სამართლებრივი ნორმების შეუსრულებლობისას კი ადგილი აქვს – სამართალდარღვევას.

სამართალდარღვევა – ეს არის პირის გაცნობიერებული ქმედება (მოქმედება ან უმოქმედობა), რომელსაც აქვს მართლსაწინააღმდეგო ხასიათი, ანუ ადგილი აქვს კანონსაწინააღმდეგო ქმედებას. (ტერმინი „სამართალდარღვევა“ გამოიყენება – კერძო სფეროში. ტერმინი „დანაშაული“ – გამოიყენება სისხლის სამართალში).

იმისათვის რომ, პირის ქმედება ჩაითვალოს მართლსაწინააღმდეგოდ უნდა არსებობდეს 2 ძირითადი გამოხატულებიდან ერთ - ერთი:

- 1) პირდაპირ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს კანონით დადგენილ ნორმებს;
- 2) **კანონით** ან **ხელშეკრულებით** დაკისრებული ვალდებულება არ უნდა სრულდებოდეს.

სამართალდარღვევა სამართლის სფეროს მიხედვით შეიძლება იყოს 3 სახის:

- 1) **ადმინისტრაციული სამართალდარღვევა** (გადაცდომა) – სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი წესრიგის, საკუთრების, მოქალაქეთა უფლებების, მმართველობის წესების ხელმოწევი – **მართლსაწინააღმდეგოდ** და **ბრალდული** ქმედება;
- 2) **დისციპლინარული სამართალდარღვევა** - საჯარო და კერძო საწარმოს მუშაკის ისეთი არამართლზომიერი ქცევა, რომელიც დაკავშირებულია მის სამსახურებრივ საქმიანობასთან და ეწინააღმდეგება დადგენილ შინაგანაწესს;
- 3) **სამოქალაქო სამართალდარღვევა** - ისეთი არამართლზომიერი ქცევა, რომელიც არღვევს ქონებრივი ან არაქონებრივი ურთიერთობის მომწესრიგებელ ნორმებს და ქონებრივ ზიანს აყენებს ფიზიკურ და უირიდიულ პირებს, აგრეთვე.

ძირითად შემთხვევებში (საგამონაკლისო შემთხვევებში შეიძლება არ დადგეს პასუხისმგებლობის საკითხი) „სამართალდარღვევას“ შედეგად მოსდევს - „იურიდიული პასუხისმგებლობა“.

იურიდიული პასუხისმგებლობა გააჩნია შემდეგი მახასიათებლები:

- პრევენციული ფუნქცია;
- იწვევს პირის სხვადასხვაგვარ შეზღუდვას (სხვადასხვა დოზით);
- ამაღლებს დისციპლინას;
- იწვევს პირის დაცულობის შეგრძნებას.

იურიდიული პასუხისმგებლობა, რომელიც თან მოსდევს **სამართალდარღვევას**, მიუხედავად მისი შემზღუდველი ხასიათისა თავის თავში არ მოიაზრებს ადამიანის მიმართ მიმართულ ბოროტებას, ამიტომაც, სამართალდარღვევა იყოფა სხვადასხვა სიძვირის და სფეროების მიხედვით:

- **სამოქალაქო**
- **ადმინისტრაციულ**
- **დისციპლინარულ**

შეიძლება ითქვას, რომ საკმაოდ ობიექტური და სამართლიანია დღევანდელი სამართალი, როდესაც ეხება პირს და მის უფლებებს. ამ პრინციპის დაცვა კი პასუხისმგებლობის დროს აუცილებელია.

იმისთვის რომ დადგეს იურიდიული პასუხისმგებლობა, აუცილებელია შეიცავდეს ისეთ ელემენტს, როგორიცაა - პირის ბრალეულობის საკითხი.

▲ **ბრალი** – ეს არის პირის ფსიქიკური დამოკიდებულება მის მიერ ჩადენილ ქმედებასა და დამდგარი შედეგისადმი. ▼

პირის ბრალეულობის საკითხს ეხება საქართველოს კონსტიტუციაც (იხ.მ.40) – ამით იგი ხაზს უსვამს იმას რომ პატივს სცემს ადამიანის თავისუფლებას.

ბრალთან ერთად უნდა არსებობდეს კიდევ ისეთი ელემენტები როგორიცაა პირის **ასაკი და შეურაცხადობა**, იმისთვის რომ შედეგად დადგეს იურიდიული პასუხისმგებლობა.

ბრალეულ ქცევას შეიძლება ჰქონდეს სხვადასხვა სახის გამოვლინებები: მთავარია – პირის **განზრახვა**.

როგორც ავლნიშნეთ, სამართალდარღვევას, სადაც იკვეთება პირის ბრალეულობა, მოსდევს **იურიდიული პასუხისმგებლობა**, რომელიც შეიძლება გამოხატულ იქნეს სხვადასხვანაირად:

- ზიანის ანაზღაურებით;
- იძულებითი ღონისძიებებით.

პასუხისმგებლობის საკითხს დიდი მნიშვნელობა და დატვირთვა აქვს მთელს სამართლებრივ სისტემაში. რომ არა პასუხისმგებლობის მოლოდინი - პირის მხიდან და მის მიერ თადარიგის დაკავება – არ ჩაიდინოს სამართალდარღვევა, სახელმწიფო ვერ შეძლებდა საზოგადოების მართვას და ქვეყანაში მართლწესრიგის შენარჩუნებას.

იურიდიული პასუხისმგებლობა – ეს არის დამცავი ჯავშანი სამართლებრივი ქცევისა და შესაძლო შედეგის – სამართალდარღვევის.

1 . 4 . პირთა სამართლებრივი დაცვის გზები და საშუალებები

თემის შინაარსი:

- სამართლებრივი დაცვის გზები;
- სამართალწარმოების პროცესი;
- ანალოგია.

თემის მიზანი:

- გქონდეთ ინფორმაცია სამოქალაქო დავის დროს რა საშუალებებით ისარგებლოთ;
- იცოდეთ, სასამართლოში რა უფლება-მოვალეობები გაქვთ.

სამართლებრივი ურთიერთობის ყველა მონაწილე პირს აქვს უფლება დაიცვას საკუთარი უფლებები:

- 1) სასამართლოს; ან
- 2) არბიტრაჟის გზით.

ჩვენს ქვეყანაში სასამართლო 3 საფეხურისაგან (ინსტანციისაგან) შედგება:

- I - რაიონული (საქალაქო);
- II – სააპელაციო;
- III - საკასაციო (უზენაესი).

სასამართლო უფლებამოსილია განიხილოს მხოლოდ იმ პირთა საქმე, რომელიც შედის მის იურისდიქციაში.

(„საქართველოს ორგანული კანონი საერთო სასამართლოების შესახებ“. მ.3(2); საქართველოს კონსტიტუცია მ.42.(2))

თუკი დავა არის კერძო ხასიათის, მხარეთა შეთანხმებით შეიძლება დავები განიხილოს არბიტრაჟმა, რომელიც დღევანდელ თანამედროვე და განვითარებულ ქვეყნებში დიდ როლს ასრულებს დავების მოგვარების საკითხში, რადგან გამოირჩევა:

- დროში სისწრაფით;
- დავის მარტივი მოგვარების გზით;
- სიიაფით.

სასამართლო ხელისუფლება – დამოუკიდებელი და ცალკე მდგომი სუბიექტია. იგი არც სახელმწიფო ხელისუფლებას ემორჩილება და არც საზოგადოებას. მოსამართლე ასევე დამოუკიდებელი და ობიექტური უნდა იყოს.

(იხ. საქართველოს კონსტიტუცია მ.84(4))

საზოგადოების ყველა წევრს, ყველა პირს შეუძლია საკუთარი უფლებების დაცვა სასამართლოს გზით. ეს მისი კონსტიტუციური უფლებაა.

(იხ. საქართველოს კონსტიტუცია (მ.42(1))

ასევე კონსტიტუციით გარანტირებულია პირის დაცვის უფლებაც.

(იხ. საქართველოს კონსტიტუცია მ.42(3))

მხარეს შეუძლია სასამართლოში წარდგეს წარმომადგენლის მეშვეობით თუმცა წარმომადგენლის ყოლა მას უფლებას არ ათმევს პირადად მიიღოს მონაწილეობა საქმეში.

მხარეები სასამართლო წარმოების დროს – თანასწორნი არიან ურთიერთობებში. არ აქვს მნიშვნელობა ვინ იქნება მხარედ წარმოდგენილი: ფიზიკური თუ იურიდიული პირი, თუ სახელმწიფო თავად.

სასამართლოში საქმის წარმოებისას და გადაწყვეტილების (მხოლოდ სამოქალაქო სამართლის სფეროში) მიღებისას შეიძლება დადგეს ფაქტი, რომ არ არსებობდეს სადაო ურთიერთობის მომწესრიგებელი ნორმა, და ვინაიდან სასამართლოს ამ მიზეზით არ აქვს უფლება უარი თქვას საქმის განხილვაზე, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი

ითვალისწინებს ასეთ შემთხვევას და კანონის საფუძველზე მოსამართლეს აძლევს შემდეგი არჩევანის საშუალებას: - “გამოიყენოს მსგავსი ურთიერთობის მომწესრიგებელი ნორმა”, რასაც ეწოდება – კანონის ანალოგია, ხოლო თუ ასეთი მსგავსი ურთიერთობის მომწესრიგებელი ნორმაც არ არსებობს, მაშინ ისარგებლოს კანონმდებლობის ზოგადი პრინციპებით, რასაც ეწოდება – “სამართლის ანალოგია”.

(იხ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი (მ. 5(1;2))

ეს წესი ვრცელდება ასევე სამოქალაქო საპროცესო ნორმებზეც – სასამართლო საქმის წარმოებისას.

(იხ. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი (მ.7(2))

სპეციალური ურთიერთობის მომწესრიგებელი ნორმები (საგამონაკლისო ნორმები) არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ანალოგიით.

(იხ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი (მ.5(3))

ანალოგიის გამოყენება აკრძალულია სისხლის სამართალში.

სამოქალაქო საქმეების განხილვისას – სასამართლოს არ აქვს უფლება უარი თქვას მართლმსაჯულების განხორციელებაზე. თუ:

- არ არსებობს სამართლის ნორმა;
- თუ სამართლის ნორმა არსებობს, მაგრამ ბუნდოვანია;
- თუ კანონის ნორმა მიიჩნეის უსამართლოდ ან არაზნეობრივად.

(იხ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი (მ.4.(1;2))

თუ კანონი უსამართლოდ ან არაზნეობრივად მიიჩნევა, ასეთ შემთხვევაში მოსამართლე ვალდებულია შეაჩეროს საქმის წარმოება და ნორმა განსახილველად გადასცეს – „საკონსტიტუციო სასამართლოს“.

(იხ. საქართველოს საპროცესო კოდექსი (მ.6(3)).

მხარეები სასამართლოში საქმის წარმოებისას – „შეჯიბრობითობის პრინციპით“ სარგებლობენ, რაც გულისხმობს, რომ – მათი თანაბარი უფლება - მავალეობების ფონზე უფლება აქვთ:

- დაასაბუთონ თავიანთი მოთხოვნები;
- უარყონ ან გააქარწყლონ მეორე მხარის მოთხოვნები, მოსაზრებები და მტკიცებულებები;
- თავად განსაზღვრონ რა მტკიცებულებები წარადგინონ.

(იხ. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი – (მ.4(1))

მხარეებს ასევე შეუძლიათ საქმე მორიგეობით დაასრულონ, რაც გულისხმობს:

- მოსარჩელის მხრიდან – სარჩელზე უარის თქმას;
- მოპასუხის მხრიდან – სარჩელის ცნობას.

სამართალწარმოების ენა ჩვენი ქვეყნის სასამართლოებში არის – ქართული.

გადაწყვეტილება სასამართლოს გამოაქვს საქართველოს სახელით.

(იხ. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი –(1))

კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილება, ასევე სასამართლოს მოთხოვნები და განკარგულებები სავალდებულოა შესასრულებლად საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე ყველა სახელმწიფო, საზოგადოებრივი თუ კერძო საწარმოსთვის, ორგანიზაციისთვის, თანამდებობის პირისა თუ მოქალაქისათვის.

(იხ. საქართველოს კონსტიტუცია მ.82(2))

საქართველოს კონსტიტუციის მიხედვით არავინ არ სარგებლობს კანონის დარღვევის უფლებით.